

Aleš Prázný, Věra Schifferová (eds.) – *Pojetí světa v díle Jana Amose Komenského*, Univerzita Pardubice 2009, 204 s.

Autor: Mikuláš Horský

Abstract

Aleš Prázný, Věra Schifferová (eds.): Concept of the World in the Comenius's Work. – The collective volume compiles texts from two Comenius symposiums at University of Pardubice in 2004 and 2008. The book is dedicated to Czech philosopher of education Jaroslava Pešková. The Czech philosopher of education and theologian Comenius believed that learning should not focus on words and particular things or objects, but every child and every man should consider the whole created World. Individual texts treat problems like Comenius's concept of the world, his picture of a man as a God's creation, his chiliasm, latin, Comenius as a preacher etc. The authors often continue tradition of Jan Patočka's phenomenology approach to Comenius studies.

Keywords: collective volume, Comenius, Mundus, Whole, education**Klíčová slova:** sborník, Komenský, Svět, Celek, výchova

Osobnost Jana Amose Komenského stojí ve středu pantheonu osobností, které daly české země světu a které jako jedné z mála se v našem prostředí alespoň zčásti dostává zasloužené vědecké pozornosti. Bohužel tomu tak není v oblasti jemu nejvlastnější – školství, v ní jde spíše o proklamovanou a karikovanou pietní úctu bez návaznosti v konkrétních oblastech českého vzdělávacího systému. Mnohem vážnější odezvu má Komenského dílo tradičně v oblasti filosofické, kterou pro nás (byť spíše jako výsledek politických okolností) připravil filosof a fenomenolog Jan Patočka. Na prahu 21. století stojí Evropa před zásadní otázkou ujasnění si svého vlastního postavení uprostřed globálního světa, ale i před otázkou vlastní vnitřní organizace: jistou nadějí nám může být, že Evropa před tento úkol předstupuje nikoli ve jménu síly a expanzivních ambicí, ale uprostřed procesu sjednocování a politické ochoty utvářet Evropu společně za spolupráce všech zemí, účastnících se projektu evropské integrace.

Právě otázka dramatu světa, v Komenského díle tak aktuální, se stala tématem sborníku *Pojetí světa v díle Jana Amose Komenského* vydaného v roce 2009 Univerzitou Pardubice. Sborník tvoří z velké části příspěvky, které byly prosloveny na pardubických komeniologických sympoziích v listopadu 2004 (s tématem *Proč Komenský dnes?*) a v listopadu 2008 (s eponymním názvem *Pojetí světa v díle J. A. Komenského*). Publikace obsahuje 14 textů od různých autorů. Sborník je věnován památce velké osobnosti české filosofie výchovy Jaroslavě Peškové, jejíž příspěvek *Náprava věcí lidských a problém mistrovství* z konference roku 2004 celý sborník otevírá. Úlohy editorů se zhostili Věra Schifferová a Aleš Prázný.

Při spojení slov obraz světa a Komenský většinou laiků vytane na mysl Komenského ilustrovaná učebnice *Orbis pictus*, která na rozdíl od dnešních abecedně řazených encyklopedií řadí věci a pojmy tematicky, podle souvislostí. Jaroslava Pešková ve svém textu tento postup přirovnává k fenomenologickému přístupu ke světu: „Požadavek nahlédnutí celku jako předpokladu porozumění jednotlivostem a požadavek zkoumat jednotlivosti, jejichž prostřednictvím se nám podává celek, je nově otevřen např. právě ve fenomenologii 20. století.“ (Prázný, Schifferová 2009: 11) Ve svém příspěvku *Náprava věcí lidských a problém mistrovství* tento motiv rozvíjí ještě dále, když hovoří o mistrovství nikoli jako o specializované dovednosti v jednotlivém, ale naopak jako o schopnosti proměnit jednotlivé v univerzální dovednost. Nikoli jako o mnohoučenosti, nýbrž jako o porozumění souvislostem celku.

Radim Palouš hledá Komenského aktuálnost pro dnešní dobu ještě hlouběji, nechávaje stranou jeho přínos v oblasti didaktické, pro který bývá Komenský dnes většinou ctěn, a sice v jeho pojetí duchovní krize své doby: doba, ve které učitel národů působil, byla stejně jako ta dnešní dobou religiózní skepse, dobou bez jakékoli smyslodajné víry. Možnost být aktivní lidskou bytostí je přesto pro Komenského realizovatelná jedině skrze nadlidský úběžník každé lidské aktivity. Teprve skrze tento smysl lze hovořit o jednotlivých pragmatických krocích vycházejících z každodenních potřeb, jejichž pomocí se výchova člověka provádí. Zdá se, že je právě smutným údělem demokratického věku, ve kterém žijeme, být k takovýmto přesahům ve jménu lidské svobody a autentičnosti lhostejný.

Součástí Komenského duchovní výbavy byl vedle pronikavého intelektu rovněž optimismus v mnohém související s jeho eschatologickými představami a chiliasmem. Právě portrétem člověka se zabývá Marie Kyrálová ve svém příspěvku *Obraz člověka u Komenského*. V něm si všimá, jak Komenský pomocí svých oblíbených triád charakterizuje člověka jako stvoření boží a jako obraz boží, z toho důvodu musí cesta vzdělávání a výchovy postupovat tak, aby se člověk stal „rozumným tvorem, pánem tvorů, obrazem Božím“. (*Didaktika*, 4. kapitola) Základy lidské rozumnosti, ctností i zbožnosti jsou podle Komenského součástí vrozené lidské přirozenosti; tyto je však nutné pečlivě, systematicky a soustředěně rozvíjet, neboť jejich zanedbání vede k úpadku člověka a konečně i celého lidstva. Kyrálová upozorňuje, že součástí této přirozenosti nebyl pro Komenského také dědičný hřích: tento hřích nepředstavuje vrozenou negativitu, ale pouze oslabenou vůli k dobru, obraz Boha tím nebyl v lidské duši dočista zrušen, pouze porušen.

K vlastní teoretické oblasti komeniologických zkoumání se dostává text Davida Krámského *Platónská a heideggerovská východiska Patočkovy fenomenologické interpretace Komenského světa*. Tento text ukazuje na specifika percepce Komenského myšlenkového odkazu vlivem filosofického prostředí, ze kterého vyšel ve svých komeniologických studiích Jan Patočka. Důležitou úlohu zde sehrává Komenského metafora světa jako labyrintu; původní platónská přírodní jeskyně je na počátku novověku nahrazena labyrintem, který je vytvořen samotným člověkem, a i zdroj omylu – Komenského brýle mámení – jsou dílem lidským. Z druhé strany pak celé drama poutníka v tomto labyrintu končí jeho návratem k sobě samému, k čemuž je přivolán hlasem svědomí a starostí, které Krámský interpretuje jako heideggerovskou starost (*Sorge*), vycházející zejména z Heideggerova textu *Co je metafyzika?*

Obdobné ladění má i text Věry Schifferové *Ke Komenského pojetí světa. Komenský jako myslitel celku*. V něm autorka spolu s Janem Patočkou čte Komenského myšlenky týkající se celku světa a umístění člověka v něm jako varování před identifikací s parciálními věcmi tohoto světa. Za tímto účelem vyvíjí Komenský metodu celkovosti jako hlavní cíl svojí pansofie. Věra Schifferová tento přístup ukazuje nejdříve na Komenského útěšných spisech, spisech encyklopedických, na jeho stupňovitěm emanačním schématu, které je u něj originální obměnou tradičního schématu novoplatónského. Lidskost pak je v pojetí našeho myslitele schopnost otevřít se celku veškerenstva a přijmout odpovědnost za tento celek.

To, jakým způsobem Komenský rozvinul koncept vzdělávání, který má člověka přivést k tomuto celku světa, nahlíží ve svém textu *Mundus sub specie educationis* Aleš Prázný. Tento koncept, počítající s návratem věcí lidských do rukou člověka, Komenský rozděluje na tři základní oblasti: náboženství, politiku a filosofii. Vzdělávání jakožto cesta k pravdě pak nutně vede k samotnému Bohu. Přirozená cesta má vést k přirozenosti a jak Aleš Prázný uzavírá: „Přirozenost není mechanickým ustrojením, nýbrž spontánním ‚duchem‘, který proniká skutečnostmi tak, že jsou tím, čím byti mají – kov kujný, les vlahý a voňavý, vzduch čistý a průzračný... Toť ono božské umění, ars divina, toť rozumnost přirozená, nikoli deduktivně konstruovaná.“ (Prázný, Schifferová 2009: 200)

Nemáme v úmyslu se zabývat obsahy všech příspěvků ze sborníku, snažili jsme se zmínit alespoň ty, které podle našeho názoru po vzoru Komenského jsou součástí většího celku, celku Komenského odkazu, který dává naději návratu věcí lidských zpět k člověku. Neboť čím se liší dnešní duchovní krize od 17. století? Naše náboženská nezakotvenost a metafyzická skepse dosáhla i díky prakticky provedené exekuci Boha dosud nevidaných hloubek: zdá se, jakoby i poslední naděje nápravy lidstva – vzdělání se podařilo ze světa vyjmout, partikularizovat jej na nesourodé oblasti a následně z něj upřednostnit ty oblasti, které nejlépe vyhovují systému lidského obstarávání.

Tím ze zorného pole většiny těch, kteří rozhodují, ale i těch, o kterých je rozhodováno, zmizel hlavní zřetel, který měla výchova již od dob antiky, a sice pozvedávání člověka metaforicky vzhůru nad jeho současné přízemní postavení ve světě. Patří k největším podlostem naší současné společnosti, že tuto skutečnost systematicky zakrývá, a naopak člověka všemi možnými způsoby přesvědčuje o tom, že se teoretický rámec organizace lidského světa podařilo vyřešit a že tedy jakékoli tázání po jeho místě na světě člověku nepřísluší.

Stejný filosof, který hlasitě, ale trefně naše vypořádání s Bohem a celou metafyzikou okomentoval, přesto opakovaně vyjadřoval poslední naději v člověka, i když v jiném konceptuálním rámci a jinou rétorikou: „Neboť tvoje pravá bytost neleží ukryta hluboko v tobě, nýbrž nezměrně vysoko nad tebou, či alespoň nad tím, co obvykle považuješ za své já.“ (Nietzsche 1992: 8)

SEZNAM LITERATURY

PRÁZNÝ, Aleš, SCHIFFEROVÁ, Věra. *Pojetí světa v díle Jana Amose Komenského*. [s.l.]: Univerzita Pardubice, 2009. ISBN 978-80-7395-221-1.

NIETZSCHE, Friedrich. *Nečasové úvahy II*. Praha: Mladá fronta, 1992. ISBN 80-204-0289-6.

(*PhDr. Mikuláš Horský* je doktorand na Katedře občanské výchovy a filosofie UK PedF a editor e-journalu *PAIDEIA*.)